שֶׁהרי הַשְׁתִּיקָה ביום שמעו מְקַיֶּמֶת את הנדר, וּלעומת זאת אֵין הַשְׁתִּיקָה מְבַטֶּלֶת את הנדר. ובעוד דבר עדיפה הקמה על הפרה, שאם קַיֵּים את הנדר בְּלִבּוֹ, קַיָּם הנדר. ואילו אם הֵפֵר את הנדר בְּלִבּוֹ, אֵינוֹ מוֹפֵר, שאין הפרה אלא בפה.

אגב מה שהזכירה הברייתא דיני הקמה והפרה, הרי היא מזכירה דין השוה בשתיהן, ובו אין חמורה הקמה מהפרה או הפרה מהקמה:

לאחר שקַיֵּים שוב אֵין יָכוֹל לְהָפֵר, משום שנאמר 'אישה יקימנו', כיון שקיימו מקויים. וכן לאחר שהֵפֵר שוב אֵין יָכוֹל לְקַיֵּים, כיון שכבר בטל הנדר.

מסיק רב חסדא את קושייתו, קָתָנֵי, "שֶׁהַשְׁתִּיקָה מְקַיֶּמֶת'. מַאי לָאו, בְּשׁוֹתֵק עַל מָנָת לְמַיֵּקָט הדברים אמורים, ולא כדברי רבי חנינא ששתיקה על מנת למיקט אינה מקיימת את הנדר, והרי הוא יכול להפר אף לאחריה. דוחה הגמרא, לֹא בשתיקה כזו מדברת הברייתא, אלא בְּשׁוֹתֵק עַל מָנָת לְקַיֵּים. כלומר, כוונתו היא להקים מיד את הנדר בשתיקתו, והקמה בלב היא הקמה, כמבואר לעיל. מקשה הגמרא, אם כן, החומרא ששתיקה מקיימת הֵיינוּ – היא אותה חומרא ששנתה הברייתא 'קַיֵּים בְּלִבּוֹ, קַיָּם', ונמצא שלחינם כפלה הברייתא את דבריה.

הגמרא מעמידה את השתיקה האמורה בברייתא באופן אחר: מתרצת הגמרא, אֶלָּא כוונת הברייתא באומרה 'שהשתיקה מקיימת' היא בְּשׁוֹתֵק כֻּלָּם – שלא התכוין בשתיקתו לכלום, לא על מנת לקיים ולא על מנת למיקט.

מפסיקה הגמרא באמצע הנידון שבשתיקה על מנת למיקט, ומפרשת את האמור ברישא של הברייתא הנ"ל:

שואלת הגמרא, אַשְׁכְּחָן [ל־מצינו] חוֹמֶר בְּהָקֵם מִבְּהָפֵר, לענין שתיקה ולענין הקמה בלב, כאמור. אך חומר בְּהָפֵר מִבְּהָקֵם, מָנָא לָן – מהו חומר זה. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, החומר של הפרה על הקמה הוא בכך, שנִשְׁאָלִין עַל הֲקָמַת – אם הקימו האב או הבעל את הנדר, יכולים הם להשאל על ההקמה אצל חכם ולעוקרה, ולאחר השאלה הם חוזרים ומפרים לה. וּלעומת זאת, אֵין נִשְׁאָלִין עַל הֲפָרַת – אם הפרו לה, אינם יכולים להשאל על ההפרה ולהחזיר את הנדר למקומו.

חוזרת הגמרא לדברי רבי חנינא הסובר ששתיקה על מנת למיקט אינה נחשבת לשתיקה, ומקשה עליו:

מֵתִיב רַב כַּהֲנָא על רבי חנינא מדברי הברייתא הבאה, מה שנאמר (במדבר ל טז) 'וְאִם הַחֵרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל יוֹם וְהֵקִים אֶת כָּל נִדְרֶיהָ' וְגוֹ', בְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְמַיֵּקָט הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מפרשת הברייתא את דבריה ושואלת, אַתָּה אוֹמֵר בְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְמַיֵּקָט, אוֹ אֵינוֹ – אולי אין הפסוק מדבר אֶלָּא בְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְקַיֵּים – שבדעתו שיתקיים הנדר לאחר שיעבור יום שמעו. משיבה הברייתא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בסופו של הפסוק האמור, 'הֵקִים אֹתָם כִּי הֶחֱרִישׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ', הֲרֵי שבְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְקַיֵּים הַכָּתוּב השני כבר מְדַבֵּר. הָא מָה [־אם כן באיזה אופן] אֲנִי מְקַיֵּים את מה שנאמר בתחילתו של הפסוק 'אִם הַחֵרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ', בהכרח שבְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְמַיֵּקָט הזה מְדַבֵּר. הרי מפורש בדברי הברייתא שלא כרבי חנינא הסובר ששתיקה על מנת למיקט אינה מקיימת את הנדר. מסיקה הגמרא, אכן תְּיוּבְתָּא היא על רבי חנינא מהברייתא האמורה.

הגמרא דנה על ראיית הברייתא מכפילות הפסוקים בענין השתיקה, שאף שתיקה על מנת למיקט מקיימת את הנדר: מקשה הגמרא, וְלוֹקִים [־הלא יש להתעמיד] את שתי השתיקות המוזכרות בפסוק, הָא [־את האחת] בְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְקַיֵּים, וְהָא [־ואת השניה] בְּשׁוֹתֵק כֻּלָּם, שלא על מנת למיקט, וגם לא על מנת לקיים.

מתרצת הגמרא, קְרָאֵי יְתֵירֵי כְּתִיבֵי – יותר משני פסוקים נכתבו בשתיקה. 'אם החרש יחריש' הרי אלו שתי שתיקות, 'וכי החריש לה' הרי היא השתיקה השלישית. והן כנגד שלש מיני שתיקה המקיימים את הנדר, א. שותק על מנת לקיים. ב. שותק בסתם. ג. שותק על מנת למיקט.

מֵתִיב רָבָא על דברי רבי חנינא, שנינו במשנה לעיל (עו:), נְדָרָה בשבת עִם חֲשֶׁכָה – מבעוד יום בסמוך לחשיכה, מֵפֵר לָהּ עַד שֶׁלֹּא חֲשֶׁכָה – קודם הלילה. ולא אסרו חכמים הפרת נדרים בשבת, משום שאינו יכול להמתין למחר. שֶׁהרי אִם לֹא הֵפֵר וְחֲשֶׁכָה, כבר עבר יום שמעו, ושוב אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר במוצאי שבת.

מסיק רבא את קושייתו, לדברי רבי חנינא, אַמַּאי לא אסרו הפרת נדרים בשבת, הלא אף אם יאסרוה חכמים, עדיין יוכל להפר במוצאי שבת. ואף ששתק ביום שמעו אינו מפסיד את זכות הפרתו, ולֶהֱוֵי [־שתהא] שתיקה זו בְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְמַיֵּקָט, ויוכל להפר אחר השבת. שהרי שתיקה זו היא כמו ב'על מנת למיקט', שבדעתו להפר לבסוף את הנדר, ואינו שותק אלא מחמת איסור שבת. מסיקה הגמרא, אכן תְּיוּבְתָּא היא על רבי חנינא מדברי המשנה האמורה, ומוכח ממנה שעל ידי כל שתיקה מתקיים הנדר.

מֵתִיב רַב אַשִׁי על דברי רבי חנינא, שנינו במשנה להלן (פז:), אם אומר הבעל, 'יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ נְדָרִים אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן לְהָפֵר', כלומר, ידעתי ביום שמיעתי את הנדר שיש לו דין נדר גמור, אבל לא ידעתי שיש לבעל זכות הפרה, יָפֵר לה את נדרה באותו יום שיוודע לו מדין הפרה, משום שכל זמן שלא נודע לו שיש מפירין אינו נחשב ליום שמיעתו.

ואם אמר, 'יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן לְהָפֵר, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה נֶדֶר', כלומר, ידעתי ביום שמיעתי את הנדר שיש לבעל זכות הפרה במקצת נדרים, אבל לא ידעתי שנדר זה הוא בר הפרה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הפסיד את יום שמעו, ושוב לֹא יָפֵר למחרת. שמאחר שהוא ידע שיש דין הפרה, נחשב יום זה ליום השמיעה, ואפילו שלא ידע שיש לנדר זה הפרה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כל זמן שאינו יודע שנדר זה הוא בר הפרה אינו נחשב ליום שמעו, ועל כן יָפֵר ביום שיוודע לו שבידו להפר נדר זה.

מסיק רב אשי את קושייתו, ואם כדברי רבי חנינא שאם הוא שותק שלא על דעת שיתקיים הנדר אין זו שתיקת יום שמעו, הוא הדין שיש לו להפר לאחר שנודע לו שיכול להפר, אם בתחילה לא ידע שנדר זה הוא בר הפרה. וְאַמַּאי לרבי מאיר אינו מפירו לאחר יום שמעו, הלא לֶיהֱוֵי [־יש לו להיות] בְּשׁוֹתֵק עַל מָנַת לְמַיֵּקָט. מסיקה הגמרא, אכן תְּיוּבְתָּא היא על דברי רבי חנינא.

הדרן עלך נערה המאורסה

פרק אחד עשר - ואלו נדרים

בפרק הקודם נתבאר, שהתורה נתנה רשות לבעל להפר את נדרי אשתו. אמנם, דין זה לא נאמר בכל סוגי הנדרים, אלא רק בנדרים הגורמים לה לעינוי נפש, או בנדרים הגורמים לאיבה בינו לבינה. ובפרק זה יתבאר, אלו נדרים ניתן להפר משום שיש בהם עינוי נפש, ואלו משום דברים שבינו לבינה, ושאר פרטי דינים בזה.

משנה

וְאֵלּוּ הן הַנְּדָרִים שֶׁהוּא [־הבעל], מֵפֵר לאשתו. ומפרשת המשנה שיכול להפר רק כאשר נדרה הנאה מן דְּבָרִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ, כלומר, שיש במניעתם עינוי נפש, כגון כשאוסרת על עצמה כל פירות שבעולם, וכיוצא בזה.

מביאה המשנה מחלוקת אלו הם נדרי עינוי נפש:

דעת חכמים היא, שאשה האומרת 'תאסר עלי הנאת רחיצה לעולם, אִם אֶרְחַץ היום', וְכן אִם נשבעה שלֹּא אֶרְחַץ, יש לה עינוי נפש בכך שאינה יכולה לרחוץ, ועל כן רשאי הבעל להפר נדר זה או שבועה זו.

וכן אם אמרה תאסר עלי הנאת קישוט [־היינו נתינת כחול בעינים, או תיקון השיער] לעולם, אִם אֶתְקַשֵּׁט היום, וְכן אִם נשבעה שלֹּא אֶתְקַשֵּׁט, גם בזה יש לה עינוי נפש במניעת הקישוט, ורשאי הבעל להפר.

דעת החולק:

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אֵין אֵלּוּ נְדָרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ. דעת רבי יוסי היא, שמניעת רחיצה או קישוט, אינה עינוי נפש לאשה, ועל כן אין הבעל יכול להפר מטעם זה.

ומוסיף רבי יוסי ומבאר, באלו נדרים מודה הוא שיכול הבעל להפר משום עינוי נפש:

וְאֵלּוּ הֵן נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ, אשה שֶׁאָמְרָה קוֹנָם פֵּירוֹת הָעוֹלָם עָלַי – יאסרו כל פירות שבעולם עלי כקרבן, הֲרֵי זֶה יָכוֹל הבעל לְהָפֵר, כיון שמניעת אכילת פירות יש בה עינוי נפש. אולם, אם לא אסרה על עצמה כל פירות שבעולם, אלא אמרה יאסרו פֵּירוֹת מְדִינָה זוֹ עָלַי, אין הבעל רשאי להפר, אלא יָבִיא לָהּ פירות מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, שמכיון שניתן להביא הפירות ממקום אחר, אין זה נדר של עינוי נפש.

וכן אם אמרה האשה יאסרו פֵּירוֹת חֲנֻוָּנִי זֶה עָלַי, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר, כיון שניתן לקנות אצל חנווני אחר, ואין עינוי נפש במניעת הקניה מחנווני זה. וְאִם לֹא הָיְתָה פְּרַנְסָתוֹ של הבעל, אֶלָּא מִמֶּנּוּ – מחנווני זה, שרק חנווני זה מוכר לו בהקפה ולא ימצא אחר שימכור לו בהקפה, הֲרֵי זֶה יָפֵר, שהרי לעיתים אין מעות בידי הבעל, ואם לא יוכל לקנות אצל חנווני זה, נמצא שיש בנדר זה עינוי נפש. כל אלו הם דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי.

גמרא

שנינו במשנה, שהנדרים שרשאי הבעל להפר לאשתו, הם נדרים שיש בהם עינוי נפש לאשה. ועל כך מקשה הגמרא:

מדברי המשנה משמע שרק נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ הוּא דְּמֵפֵר הבעל, אך נדרים שֶׁאֵין בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ, אֵינוֹ מֵפֵר. וכיצד יתכן לומר כן, וְהָא תַּנְיָא – הרי שנינו בברייתא, הדורשת את הפסוק שנאמר לגבי הפרת נדרים (במדבר ל יז), 'אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לְבִתּוֹ', ודרשו חכמים מלשון הפסוק 'בין איש לאשתו', מְלַמֵּד שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר נְדָרִים הנוגעים בדברים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, ואף כאשר אין בהם עינוי נפש לאשה. ואם כן, מדוע לא פירשה המשנה שרשאי הבעל להפר אף נדרים שבינו לבינה.

מתרצת הגמרא, אָמְרֵי – ביארו בני הישיבה, הָלְיֵן וְהָלְיֵן מֵפֵר – בין נדרי עינוי נפש, ובין נדרים הנוגעים לדברים שבינו לבינה, רשאי הבעל להפר, מֵיהוּ – אמנם, יש חילוק בדין בין שני ההפרות הללו. שנדר שמיפר הבעל משום שיש בו עִנּוּי נֶפֶשׁ לאשה, מֵפֵר לְעוֹלָם – חלה הפרתו לעולם, ואף אם יגרש את אשתו אחר כך. אֲבָל נדרים שֶׁאֵין בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ לאשה, שאין הבעל מיפר אותם אלא משום שהם נוגעים לדברים שבינו לבינה, בהם אין ההפרה חלה לעולם, אלא כְּרָאשֹׁנָה תְּחוֹתֶיהָ הֲוָיָא הֲפָרָה – כאשר היא תחתיו מועילה הפרתו, אבל מִבְּי מְגָרֵשׁ לָהּ חָיֵיל עָלָהּ נִדְרָהּ – כאשר מגרש הבעל את אשתו, בטילה הפרתו, וחוזרים נדרים אלו וחלים עליה. (כְּדַרְבִּים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ שֶׁאֵין בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ לֹא חָיֵיל עָלָהּ נִדְרָהּ). וממילא מבואר מדוע נקטה המשנה רק נדרים שיש בהם עינוי נפש, ולא נקטה גם נדרים שבינו לבינה, כיון שכוונת המשנה למנות רק את הנדרים שיכול הבעל להפר לעולם, והיינו נדרים שיש בהם עינוי נפש.

מקשה הגמרא על תירוץ זה, וּדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ אלא הם נוגעים לדברים שבינו לבינה, כִּי מְגָרֵשׁ לָהּ חָיֵילָא עָלָהּ – מיד כאשר מגרשה הבעל חוזרים הנדרים וחלים עליה, כיצד יתכן לומר כן, וְהָא תָּנַן – הרי שנינו במשנה לקמן (פה.) לגבי אשה שאסרה את מעשה ידיה על בעלה בקונם, שדעת תנא קמא שמאחר שהיא משועבדת לו אין הנדר יכול לחול, ואינו צריך להפרה, אך רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, יָפֵר הבעל נדר זה, אף שעתה אין הנדר יכול לחול, שֶׁמָּא יְגָרְשֶׁנָּה לאחר זמן, ואז יחול נדרה, ויאסר עליו ליהנות ממעשה ידיה, וּתְהֵא אֲסוּרָה לוֹ – אם ירצה להחזירה לו לאשה יאסר עליו הדבר, כיון שיש לחשוש שמא יהנה ממעשה ידיה.

ומטעם זה, אנו מייעצים לבעל להפר את נדרה כבר היום, שבאופן זה, אף אם יגרשה לאחר מכן, לא יאסר עליו ליהנות ממעשה ידיה.

אַלְמָא – רואים אנו שאף בנדרים שאין בהם עינוי נפש, כִּי מְגָרֵשׁ לָהּ וּמֵפֵר לָהּ מֵעִיקָּרָא הֲוָיָא הֲפָרָה – באופן שהיפר הבעל את נדרה מלכתחילה, מועילה הפרתו אף לאחר שמגרשה, ואין אנו אומרים שחוזר הנדר וחל לאחר הגירושין. שהרי בזה שהיא אוסרת על הבעל את מעשה ידיה אין לה עינוי נפש, ואין זה אלא דברים שבינו לבינה. ואם כן, חוזרת השאלה למקומה, מדוע אין המשנה מונה את הנדרים שבינו לבינה בכלל הנדרים שרשאי הבעל להפר לאשתו.

מחמת קושיא זו, חוזרת בה הגמרא מן התירוץ הקודם, ומבארת באופן אחר את החילוק בין נדרי עינוי נפש, לנדרים הנוגעים לדברים שבינו לבינה:

אָמְרֵי – ביארו בני הישיבה, הָלְיֵן וְהָלְיֵן הֲוָיָא הֲפָרָה – בין נדרי עינוי נפש ובין דברים שבינו לבינה, רשאי הבעל להפר, אֶלָּא ההבדל ביניהם הוא, שִׁנְדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ מֵפֵר הבעל בֵּין לְעַצְמוֹ – כלומר, כל זמן שהפרה זו נוגעת לו עצמו, והיינו או כשהאשה תחתיו, או אף אם גירשה, כל זמן שלא נישאת לאחר ועדיין יכולה היא לחזור אליו, וּבֵין לַאֲחֵרִים – אף אם יגרשה וישאנה אחר, שכבר אינה יכולה לשוב לבעלה הראשון, מכל מקום אין הנדר חוזר וחל. אך נדרים שֶׁאֵין בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ, אלא שהם נוגעים לדברים שבינו לבינה, בזה הדין הוא שלְּעַצְמוֹ הבעל מֵפֵר – כל זמן שהנדר נוגע לעצמו הפרתו הפרה, דהיינו כל זמן שהיא תחתיו, או כשגירשה ועדיין לא נישאת לאחר, אך לַאֲחֵרִים אֵינוֹ מֵפֵר – שאם גירשה ונישאת לאחר, בטלה הפרתו וחוזר הנדר וחל עליה. וְהָכִי קָתָנֵי – זו היא כוונת המשנה, אֵלּוּ נְדָרִים שֶׁהוּא – הבעל, מֵפֵר בֵּין לְעַצְמוֹ וּבֵין לַאֲחֵרִים – שאין ההפרה בטילה לעולם, רק נְדָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ, אבל נדרים שבינו לבינה מיפר לעצמו ולא לאחרים, ולכך לא נמנו במשנה.

שנינו במשנה, שלדעת חכמים, כשאמרה האשה 'אִם אֶרְחַץ', זהו נדר שיש בו עינוי נפש:

ומבררת הגמרא, הֵיכִי (קָאֲמַר) [קָאָמְרָה] – איזה דבר אסרה אשה זו על עצמה. שהרי לשון 'אם ארחץ' אינו לשון נדר, אלא משמע שאסרה על עצמה דבר מסוים, בתנאי שאם תרחץ יחול עליה איסור זה.

אִילֵימָא דְּאָמְרָה קוֹנָם פֵּירוֹת עוֹלָם עָלַי אִם אֶרְחַץ – אם מדובר באופן שאסרה על עצמה את כל פירות העולם, בתנאי שאם תרחץ יחול עליה איסור זה, לָמָּה לָהּ הֲפָרָה, לֹא תִּרְחַץ וְלֹא לִיתַּסָּרָן פֵּירוֹת עוֹלָם (אלו) עָלָהּ – מדוע רשאי הבעל להפר נדר זה, הרי יכולה היא שלא לרחוץ ולא יאסרו פירות העולם עליה, ונמצא שלעת עתה אין כאן עינוי נפש, עד שתעבור על תנאה ותרחץ, ותיאסר בכל פירות שבעולם.

קושיא נוספת מקשה הגמרא, על דברי רבי יוסי שנחלק במשנה על חכמים ואמר 'אין אלו נדרי עינוי נפש', ומשמע מדבריו שאינו חולק על דעת חכמים שיש מקום לחשש שמא תרחץ ויחול עליה הנדר, אלא שדעתו היא, שאף אם יחול הנדר אין בו עינוי נפש. ועל כך מקשה הגמרא:

וְעוֹד קשה, בָּהָא לֵימָא רַבִּי יוֹסֵי אֵין אֵלּוּ נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ – כיצד יתכן שלדעת רבי יוסי אין בנדר זה של מניעת הפירות עינוי נפש, הרי יש מקום לחשוש דִּלְמָא רָחֲצָה וְאִיתְּסָרוּ פֵּירוֹת עוֹלָם עָלָהּ – שמא תרחוץ ויאסרו כל פירות שבעולם עליה, ולא יתכן לומר שאין בזה עינוי נפש.

ומחמת קושיות אלו חוזרת בה הגמרא, ומסיקה שלדעת חכמים מניעת רחיצה יש בה עינוי נפש, וממילא מבארת את דברי המשנה כך: